

A decorative frame made of thin grey lines with intricate scrollwork and flourishes. At the top center, a ribbon is tied into a bow. The frame encloses the title text.

**Теоретико-
методологічні засади
освітянського
краєзнавства**

Володимир Маслійчук (м. Харків)

До передісторії Харківського університету. Федір Кудрицький – освітній діяч кінця XVIII – початку XIX ст.

У статті висвітлюється дані біографії та особливості діяльності директора Харківського головного казенного училища (згодом першого директора Слобідсько-Української гімназії), директора училищ Слобідсько-Української губернії 1798–1809 рр. Федора Кудрицького (1753 – після 1809). Відтворюються дані про навчання та кар'єру, проблематика освіти та освітніх ініціатив у Харкові та Слобідсько-Українській губернії, передумови відкриття Харківського університету. Розглядається історія Харківського головного казенного училища – провідного світського навчального закладу в регіоні до відкриття університету.

Ключові слова: Харківський університет, освіта, Просвітництво, колегіум, Кудрицький.

Владимир Маслийчук

К предистории Харьковского университета. Федор Кудрицкий – деятель образования конца XVIII – начала XIX вв.

В статье исследуются биографические данные и особенности деятельности директора Харьковского главного казенного училища (а потом и первого директора Слободско-Украинской гимназии), директора училищ Слободско-Украинской губернии в 1798–1809 гг. Федора Кудрицкого (1753 – после 1809).

Воссоздаются подробности об учебе и карьере, проблематика образования и образовательных инициатив в Харькове и Слободско-Украинской губернии, обстоятельства открытия Харьковского университета. Рассматривается история Харьковского главного казенного училища – ведущего светского учебного заведения в регионе до открытия Харьковского университета.

Ключевые слова: Харьковский университет, образование, Просвещение, коллегиум, Кудрицкий.

Vladimir Masliyчук

The early history of Kharkiv University. Fedir Kudrycky – man of education the late 18th and early 19th centuries

Secular education recognized became the traits of the modern world. The end of 18 – the beginning of the 19 century is a very important time for the characteristics of the Secularization of education, the emergence of new non-denominational schools. In this case, a very important will be the process of transition, when the figure of the scholastic education is slowly becoming the main figure and teacher in secular educational institutions. This article highlights biographie and feature of Fedir Kudrycky the activity of the Kharkiv State school (then the first Director of the Slobodsko-Ukrainian gymnasium), Director of schools slobodsko-Ukrainian province 1798–1809.

Fedir Kudrytsky was studied in Kharkiv Collegium (Orthodox educational institution). From 1771, he began working in the secular educational institution of «additional classes», later converted to a school.

Kudricky's teacher's career lasted until 1792, he became an Assistant Director and administrative activities. From 1798 Kudrytsky became Director of schools Slobidsko-Ukrainian province. He managed to establish the educational process and convert the Kharkov School of the leading educational institution in the region. Thanks to successfully put learning school supplied učitel's'ki frames as to local institutions and schools in Central Russia. The success of the Kharkov school was recognized by the State commissions and made a number of public finance. Kudrycky has made certain efforts to play provincial schools, liquidated during 1797–1799. Thanks to the participation of the school were later discovered in the Valky (1802), Lebedyn (1806), Vovchansk (1806).

The opening of the University in Kharkiv in 1805 r. was associated with the presence here of powerful institutions. The first university students picked up during exams at school. The new educational reform changed and Kudrycky's suites, 1805, he became the first Director of the Slobidsko-Ukrainian gymnasium, having there the learning process. But in the gymnasium in 1806 was eliminated the class of music. In 1809 r. Kudrytsky resigned.

Biography of Fedir Kudrycki – a vivid example in the "new intellectuals", a very peculiar process when a person with spiritual rank with theological education at the Orthodox Collegium, become leaders of educational reforms and the formation of secular education. The study of these figures is very important and can lead to new discoveries in the field of Ukrainian education and culture.

Key words: *Kharkiv University, education, enlightenment, collegium, Kudrytskyi.*

Загально визнано, що світська освіта є однією з рис сучасного світу. Кінець XVIII – початок XIX ст. – доба важливих подій в європейській історії, час секуляризації освіти і появи нових світських навчальних закладів.

Показовим тут є сам процес переходу, внаслідок чого постать зі схоластичної освіти поволи стає провідним діячем і вчителем у світських навчальних установах. При цьому, звичайно, зберігаючи зв'язки зі своїм колом. Слід також зауважити важливу рису ранньомодерної освіти на українських землях: остання запозичувала під час міжконфесійної боротьби методи католицького місіонерства, а саме дозвіл навчатися представникам різних верств населення, які часто ставали й новими освітніми діячами.

Державні освітні реформи потребували певних виконавців у провінції, здатних не лише впровадити новації й очолити створювані навчальні заклади, але й зберегти ці інституції, дбати про навчання та матеріальний стан, належно добирати й виховувати кадри. Власне, особистісний чинник в освітній сфері відіграє дуже важливу, а подеколи й визначальну роль. Вивчення біографій освітян допомагає не лише осягнути їхній педагогічний досвід чи історію окремих інституцій, часто воно дає моральні приклади (не лише позитивні) для інших діячів освіти, сприяє розкриттю комунікативного значення останньої як засобу передання знань.

Однією із чільних подій української історії XIX ст. стало відкриття Харківського університету у 1804–1805 рр. Щодо вибору місця для реалізації цієї ініціативи досі точаться дискусії [1; 2; 3]. Хоча фундатор Василь Каразін у своєму листі до малоросійського генерал-губернатора Олексія Куракіна 15 вересня 1802 р. чітко визначив привабливість Харкова: «Сей город может сверх того похвалиться более полувека цветущими учебными заведениями, каковых не имеют многие другие губернские города. Оне послужат преддверием к университету» [4, с. 181]. Аналіз функціонування навчальних закладів у Харкові, надто за часів освітніх реформ, допоможе краще зрозуміти проблематику створення університетського закладу й загалом історію освіти.

Слобідсько-Українська губернія (Харківське намісництво) і особливо центр цієї губернії місто Харків із 60-х рр. XVIII ст. виявилася територією імперського просвітницького експерименту, для якого постановляючи секуляризованої освіти було одним із важливих завдань. З 1768 р. у Харкові безперервно діяв світський навчальний заклад «додаткові класи» (казенне училище) [5], який продовжив своє існування й під час училищної реформи кінця 80-х – початку 90-х рр. XVIII ст. Успіх цього училища й інших новостворених унаслідок реформи закладів полягав у грамотно дібраному керівництві – Густав фон Буксгевдін та Іван Переверзев. Поруч із цими інституціями продовжував функціонувати

Харківський колегіум (семінарія). Однак після зміни влади на рівнях імперії та регіону низка освітніх починань у Харкові та в повітових центрах з огляду на брак коштів були зведені нанівець протягом 1797–1799 рр. («казенне» та головне училища були об'єднані [6, спр. 360, арк. 8], у повітових центрах Валках, Лебедині Вовчанську училища були закриті [7, оп. 1, спр. 790, арк. 1; 8, оп. 1, спр. 64, арк. 9]). Загалом можна говорити про певні кризові явища, що, однак, були подолані за нового керівництва Федора Кудрицького, котрий опікувався училищною системою губернії із часу її відновлення в 1796 р. до 1809 р. Діяльність цієї постаті потребує ретельних студій, тут окреслимо основні аспекти цього питання.

Про Федора Івановича Кудрицького, одного з провідних діячів освітньої сфери Харкова кінця XVIII – початку XIX ст., існує небагато відомостей, його біографічні дані майже відсутні в друкованих джерелах. Це неважко пояснити, адже діяльність директора училищ губернії припала на час заснування Харківського імператорського університету; нові освітяни й сама інституція «перекривали» собою попередні здобутки освітніх реформ. Перша важлива згадка про Ф. Кудрицького присутня в дослідженні біографії харківського єпископа (1799–1813 рр.) Христофора Сулими Павлом Лашенковим. Христофор Сулима товаришував із директором училищ Федором Кудрицьким і всіляко сприяв йому, навіть робив 1808 р. подання про нагородження колеги [9, с. 194–195]. Певні свідчення про Ф. Кудрицького та стан освіти в Харкові за його керівництва містить відома робота Дмитра Багалія та Дмитра Міллера з історії Харкова [10, с. 657–660]. На жаль, чіткі біографічні дані там відсутні, для характеристики Ф. Кудрицького наведені спогади Юхима Топчієва: «он был человек замечательный, в большем почете у харьковской аристократии, знакомством которого дорожили за его честность, прямоту, острый ум, находчивость; в затруднительных случаях все знакомые и родные прибегали к его советам» [11]. Але, крім цієї характеристики, повніших відомостей про Федора Кудрицького, а надто нарису його діяльності немає. Сьогодні, в контексті особливої уваги до історії освіти, настав час висвітлити віхи життя й діяльності цієї непересічної особистості.

Федір Кудрицький народився 1753 р., принаймні такий робимо висновок із його формулярного списку: у 1800 р. освітянин зазначає, що йому 47 років [8, оп. 1, спр. 38, арк. 2]. У документі 1809 р. вказано, що Ф. Кудрицькому 56 років [12, оп. 49, дело 18, лл. 16 об.], хоча в 1804 р. засвідчено, що йому 53 роки [8, спр. 64, арк. 3 зв. – 4]. Однак ані місце народження, ані відомості про рід освітянина точно з'ясувати не вдається. Ф. Кудрицький скрізь пише, що він походить із дворян. Існують дані про священницький рід Кудрицьких із Київщини та Поділля й чернятинського пароха Івана Кудрицького другої половини XVIII ст. [13]. Однак вірогідність походження Федора Кудрицького із цього роду сумнівна.

Подальша інформація про Ф. Кудрицького досить прозаїчна, і водночас де в чому легендарна. Відомо напевно, що з 1760 р. (із шестирічного віку) до 1771 р. він навчався в Харківському колегіумі (сам Ф. Кудрицький називає цей заклад «харьковское славено-латинское училище») [12, оп. 49, дело 18, лл. 2]. Під час навчання стався дуже колоритний і важливий для характеристики старої освіти казус (переказаний, мабуть, самим Ф. Кудрицьким), який описав історик Григорій Данилевський зі слів Тимофія Селіванова: «Был некто дворянин Федор Иванович Кудрицкий. Учился он в Харьковском коллегииуме и знал, хоть плоховато, французский язык. Он поехал на кондичии к купянскому помещику Сошальскому. Сошальские были тогда «громкие», а Кудрицкий был бойкий из бойких... У Кудрицкого всего имущества была вязаночка книг, да войлочек, и подушка. Рассказывают, что когда он приехал и лег в пуховую постель, приготовленную ему белыми ручками из белоснежных простынь г-жею Сошальскою, так с него снялся целиком отпечаток на белье, точно чернилами... Барыня и все семья сбежались в ужасе, узнали, что у учителя, кроме халатика, нет никакого белья, сшили ему рубаху, чунарку и прочее, – он стал учить хозяйских детей, и они, как передают, после недурно говорили по-французски» [14, с. 299]. Постають резонні питання, наскільки добре Ф. Кудрицький знав французьку мову і як її викладали в колегіумі. Вочевидь, колегіумська освіта давала непогані знання з іноземних мов [15; 16].

З 1768 р. в Харкові почали діяти «додаткові класи», світський навчальний заклад із особливою

увагою до іноземних мов. Ф. Кудрицький був затребуваний Слобідсько-Українською губернською канцелярією для викладання в класах французької та російської мов, риторики та катехизису в 1771 р. [12, оп. 49, дело . 2]. Власне, уся подальша діяльність Ф. Кудрицького саме й була пов'язана із цим закладом, хоча з великою перервою. Тут варто дещо уточнити. 1771 р. з «класів» разом із учнем Зеньковським утік і вчитель французької мови Д'Кастеллі [17, оп. 2, спр. 745, арк. 7], другий учитель французької Іван Паулі попросив про звільнення [17, оп. 2, спр. 882, арк. 15]. Відтак, постала проблема із такими фахівцями. Великим успіхом губернатора Євдокима Щербініна та директора «класів» Максима Горленського було залучення до роботи в Харкові викладача французької Московського університету Петра Аттона [18, с. 251, 252, 276, 330, 336]. Саме в нього навчався (чи вдосконалював знання) Ф. Кудрицький, водночас у 1773 р. опікуючись 11-ма сиротами та бідними дітьми, навчаючи їх початків російського письма та французької мови [19, с. 418].

Упродовж 1771–1792 рр. Ф. Кудрицький викладав у «класах», закладі, перетвореному на училище, поступово отримуючи чини: губернського, а згодом колезького реєстратора, колезького секретаря. Інформації про Ф. Кудрицького часу його викладання небагато. Дійсно, Федір Кудрицький викладав спочатку французьку мову, принаймні про це свідчить відомість про «училище» 1776 р., але водночас ідеться й про те, що Федір Кудрицький – «інспектор», тобто наглядач за «сиротинцем», і ще потребує доплати за навчання вихованців училища «письма» [17, оп. 2, спр. 1497, арк. 2 і зв., 5]; пізніше, під час училищної реформи 1789–1790 рр., спеціалізація Кудрицького змінюється, і він викладає російську граматику та Закон Божий [20, оп. 2, спр. 1364, спр. 1364, арк. 27, спр. 1488, арк. 5 і зв.; 21, с. 37]. У 1790 р. директор Густав фон Буксгевдін просить доплати для Федора Кудрицького, адже той узявся ще викладати логіку та риторіку [20, оп. 2, спр. 1488, арк. 15]. Із 1792 р. Ф. Кудрицький є ще й «директорським помічником» у Харківському казенному училищі [8, спр. 38, арк. 2]. Вочевидь, у цей час Ф. Кудрицький вступає й на цивільну службу, принаймні у своєму послужному списку 2 жовтня 1792 р. він записаний як

«казенных дел стряпчий» при Харківському магістраті, а наприкінці 1793 р. підвищений у чинах до колезького асесора [12, оп. 49, дело 18, лл. 16 об.]. Цілком можливо, що посада «директорського помічника» була не оплачуваною і Ф. Кудрицький так лише підпрацьовував.

Із жовтня 1796 р. Федір Кудрицький обійняв посаду директора Харківського казенного училища Слобідсько-Української губернії [12, оп. 49, дело 18, лл. 16 об.], а також директора Харківського головного казенного училища, утвореного на базі злиття Харківського казенного училища та Харківського головного народного училища. Можемо спостерігати певну плутанину з призначеннями на посади директорів, як це видно з листування Ізюмського малого народного училища, однак уже з березня 1798 р. Ф. Кудрицький, вочевидь, обійняв директорську посаду [22, оп. 1, спр. 1, арк. 45, 49, 74]. Насправді злиття училищ у Харкові вимагало великої кількості підготовчих робіт не лише в об'єднанні студентського складу, але і в плані будівництва: для цього розбирали й перевозили дерев'яний палац, збудований для проїзду імператриці Катерини Другої в м. Ізюмі [8, спр. 20, арк. 1–9]. Слід було й опікуватися зведенням нового приміщення, дбати про печі та меблі [8, спр. 59, арк. 1].

Можливо, що Ф. Кудрицький надалі більше не викладав, а займався винятково адміністративною діяльністю. Училище продовжувало виконувати й роль сиротинця, деякі учні (48–70 у різний час) потребували опіки й, відповідно, забезпечення з казенних коштів [8, спр. 17, 27, 37, 54] (усього в школі на 1800 рік навчалося 336 учнів [8, спр. 31, арк. 18 зв.]). Зберігався клас малювання; Федір Кудрицький посприяв, щоб дванадцять малюнків 1798 р. були відправлені як взірці до Сумського народного училища [8, оп. 1, спр. 24, арк. 1 зв.]. Як і до цього, зберігався клас музики, де на початку діяльності Ф. Кудрицького-директора викладав Артемій Ведель [8, оп. 1, спр. 13, 18], а з тим класом і окремий хор, куди слід було набирати півчих [8, оп. 1, спр. 45, арк. 1, 2]. До того ж, продовжувалися заняття з фортифікації та артилерії [8, оп. 1, спр. 25, арк. 1; 23, с. 84]. Як і передбачалося училищною реформою, заклад був відкритий для всіх верств населення, дозвіл на навчання мали й дівчата.

Ф. Кудрицькому пощастило, що він керував державним закладом – Харківським казенним

училищем (у 1799–1800 рр. – школа) – з платнею в 500 рублів, адже посада директора училищ, як правила, була не оплачуваною. Водночас директор мав опікуватися й бухгалтерією, відати всіма витратами й виплатами для досить великого персоналу – 38 чоловік (до якого входили й кухарки, і сторожі, і лікар, і співаки в хорі) [8, оп. 1, спр. 35, арк. 1 – 6]. Однак, як можна помітити, Ф. Кудрицький досить непогано давав раду цій роботі.

Праця освітянина дійсно була поміченою й пошанованою. У 1800 р. сенатори Іван Голохвастов та Кирило Багратіон здійснили огляд народних училищ в Слобідсько-Українській губернії та зауважили великий успіх, визнавши училища «по особеному благоустройству оных и успеху учеников в совершенной исправности и порядке» [24, с. 59, 194]. Однак справжнім триумфом директора Федора Кудрицького стало вручення оди імператору Олександрові від вихованців Харківського головного училища в 1801 р. [24, с. 66]. Нам не відомий повний текст цієї оди, кілька показових уривків свого часу були надруковані Дмитром Багалієм та Дмитром Міллером [10, с. 657–658]. Цікаво, що училище у творі метафорично постає як «храм для наук». Позитивні наслідки інспекцій і успіх оди посприяли отриманню винагороди від нового імператора: подарунок-пожалування у дві тисячі рублів [24, с. 66]. Окрім того, колезького асесора Ф. Кудрицького підвищено до чину надвірного радника в березні 1802 р. [24, с. 75], додатково йому призначений «пансіон» по 250 рублів щорічно. У 1803 р. губернатор Андрій Артаков подав клопотання, аби Ф. Кудрицького нагородили орденом святого Володимира [12, оп. 49, дело 18, лл. 2–3].

Успіх «харківської школи» на час відкриття університету в 1804–1805 рр. був очевидним. Училище постачало педагогічні кадри не лише Слобідсько-Українській, чи сусідній Катеринославській губерніям, а, на вимогу Комісії училищ, ще й відряджало кращих випускників із Харкова [24, с. 195, с. 156] до російських губерній, де бракувало вчителів, – Костромської, Тульської, Рязанської, Смоленської, В'ятської. Учні закладу ставали землемірами, а напередодні директорства Ф. Кудрицького ще склали «Атлас Харківської губернії». Навіть під час підготовки до відкриття Харківського університету й реорганізації навчальної справи Комісія училищ звер-

талася до Харківського казенного училища, аби відрядило до Одоевського народного училища (Тульська губернія) когось зі своїх вихованців для вчителювання [24, с. 81–82]. Відтак, Харківське казенне училище було досить важливим у забезпеченні кадрами – у ширшому, аніж регіональний, масштабі. Його потенціал було використано для формування навчального складу Харківського імператорського університету. 1803 р. іспити в училищі приймали вже університетські професори: Ілля Тимковський, Тимофій Осиповський, Франц Делавін [8, оп. 1, спр. 42, ар. 1 зв.]. Серед нечисленних вихованців училища, що продовжили університетський курс, були й видатні постаті – Василь Комлішинський (майбутній ректор Харківського університету) та Євграф Ковалевський, відомий геолог та міністр освіти Російської імперії [8, оп. 1, спр. 43, арк. 3, 5]. До майбутнього університету планували зарахувати двадцять одного учня, переважно з училища, решта ж не мала належної підготовки для високих університетських вимог, частково студентів рекрутували й із Харківського колегіуму (семінарії) [25, с. 158–159].

Але на директорство Федора Кудрицького припадали й важливіші події. Насамперед, робота щодо розширення кількості училищ і, що важливо, повернення тих закладів, котрі були ліквідовані під час скорочення училищ у Слобідсько-Українській губернії протягом 1797–1799 рр. З початку своєї директорської діяльності Ф. Кудрицький інспектував малі народні училища, відома зокрема його поїздка до Охтирки того ж таки 1796 р., де освітянин дав високу оцінку місцевим учителям, однак зазначив, що кількість учнів зменшується (це, напевно, було загальною тенденцією у провінційних навчальних закладах) [26, с. 269–270]. Варто говорити також про особливу увагу Федора Кудрицького в той період до Ізюмського училища, де мали місце плінність кадрів та проблеми з приміщенням [22, оп. 1, спр. 1, арк. 76, 78, 97, 100, 101, 102]. Відтак, вивчаючи документи з історії освіти, висновуємо, що сама училищна система в губернії мала низку проблем, пов'язаних із поганим матеріальним забезпеченням, слабким контролем та, власне, із загальним ставленням державних структур до освіти та освітніх ініціатив на околицях Російської імперії як до речей другорядних.

Вагомою справою з відновленню училищ поза межами Харкова стало відкриття такого закладу у великому повітовому центрі Валках. Вочевидь, училище у Валках було створене почасти за місцевої ініціативи, зокрема за участі повітового предводителя дворянства Михайла Шидловського та протоієрея Василя Снісарєва (про просвітницьку діяльність Василя Снісарєва див. [9, с. 200, 27; с. 206–222]). Училище було відкрите 14 жовтня 1802 р. й налічувало 22 учні (збережено список) [28, оп. 7, спр. 154, арк. 11 і зв.]. Директор училищ Федір Кудрицький відрядив до Валок вихованців харківського Головного училища. Вони обійняли посади учителів: у першому класі Петро Петрихін, а в другому – Іван Мотренков; повітовий скарбничий Романовський погодився бути доглядачем [28, оп. 7, спр. 154, арк. 1–2; 29, с. 28]. Можна з певністю говорити, що 1802 р. планувалося відновити училище і в іншому великому повітовому центрі Слобідсько-Української губернії Лебедині [28, оп. 7, спр. 154, арк. 14], але це вдалося зробити тільки 23 грудня 1806 р. [30, оп. 1, спр. 4, арк. 15 зв.]. Так само лише у вересні 1806 р. було відновлене училище у Вовчанську [30, оп. 1, спр. 4, арк. 14 зв.].

З 1805 р. внаслідок проведення освітньої реформи та утворення Харківського навчального округу на базі Головного народного училища були організовані Слобідсько-Українська гімназія та Харківське повітове училище через потребу постачати студентів у новостворений університет. Федір Кудрицький став першим директором гімназії, перебуваючи при цьому на посаді директора училищ. Про керівництво Ф. Кудрицького Слобідсько-Українською гімназією даних обмаль. Закладу було відмовлено в особливому статусі, але збережено класи фортифікації та музики, щоб догодити місцевому шляхетству [25, с. 160]. Але незабаром, уже в 1806 р., попечитель Харківського навчального округу Северин Потоцький звернувся до Міністерства освіти з проханням ліквідувати «вокальний клас», а гроші, що виділялися на утримання «музики», переспрямувати на утримання «пансіону» при гімназії; прохання Потоцького задовольнили [31, с. 445–446].

Саме із цього часу у Ф. Кудрицького, вочевидь, почалися проблеми зі здоров'ям. Уже 1805 р. директор через погане самопочуття не

їздив із інспекцією по училищах [25, с. 1118]. У 1809 р., прохаючи про відставку, Ф. Кудрицький знову скаржитися на здоров'я [12, оп. 49, дело 18, лл. 20]. 1808 р. освітянина висунули на здобуття чергового ордену святої Анни [12, оп. 49, дело . 6 об.].

У 1809 р. Кудрицький подав у відставку, і на його місце призначили Андрія Шредера [12, оп. 49, дело 103, лл. 3–4], після цього дані про Ф. Кудрицького дуже скупі: відомо лише, що він просив про пансіон (аж до смерті) у 800 рублів, і, вочевидь, це прохання задовільнили [12, оп. 49, дело 18, лл. 22].

Існують окремі відомості про родину освітянина. На 1804 р. він був удівцем і мав уже заміжно доньку Маріанну [8, спр. 64, арк. 4]. Налажали Ф. Кудрицькому й троє кріпосних [12, оп. 49, дело 18, лл. 16 об.].

Висловимо гіпотезу, що в спогадах Романа Цебрикова про свій приїзд до Харкова на Новий, 1813-й, рік, міститься остання відома згадка про Федора Кудрицького. Цебриков пише, що навпроти їхнього будинку жив «прежний мой учитель», «Хдвсм» (можливе неправильне прочитання аббревіатур, але мало ймовірно, що це був учитель Омелян Ходовський), котрий геть постарів і відпочивав пополудні, тому Р. Цебриков до нього не зайшов [32, с. 130]. Враховуючи ще деякі обставини, припускаємо, що йшлося про Ф. Кудрицького, який, напевно, викладав Р. Цебрикову в «класах» в 70-х рр. XVIII ст. Останні роки життя колишнього освітянина ще потребують студій та уточнень.

Саме діяльність Федора Кудрицького та вчителів харківських училищ багато в чому посприяла вибору Харкова як університетського центру на початку XIX ст., що визначило роль цього міста, зумовило постання світського способу життя та зародження модерного українського національного руху.

Біографія Федора Кудрицького – яскравий приклад появи «нової інтелігенції», дуже своєрідного процесу, коли особи з духовним званням чи «різничинці», отримавши духовну освіту в православному колегіумі, стають фундаторами навчальних реформ і формують світську освіту. Вивчення діяльності цих людей дуже важливе, адже вказує шлях до нових відкриттів у царині української освіти й культури.

Джерела і література

1. *Кравченко В.* Університет для України / В. Кравченко // Кравченко В. Україна, імперія, Росія : Вибрані статті з модерної історії та історіографії. – Київ, 2011. – С. 87–132.
2. *Дятлов О. В.* Несподівана першість, або питання про передісторію відкриття Харківського університету / О. В. Дятлов, О. Б. Коваленко // Древности. – 1995. – С. 88–91.
3. *Маслійчук В. Л.* Сподівана першість, іще раз про питання про передісторію заснування Харківського університету (запізніла, але необхідна репліка) / В. Л. Маслійчук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2014. – № 1138. – Сер. «Історія України. Українознавство : історичні та філософські науки». – Вип. 19. – С. 27–30.
4. *Павловський І.* Письмо В. Н. Каразіна к князю А. Б. Куракину о привлечении малороссийского дворянства к пожертвованиям на Харьковский университет / И. Ф. Павловський // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1914. – Вып. 11. – С. 179–185.
5. *Кук В. С.* Харківські школи – колегія та додаткові класи / В. С. Кук // Український історичний журнал. – 1970. – № 7. – С. 97–101.
6. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф. 37 (Д. І. Багалій).
7. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК України). – Ф. 1958 (Канцелярія Слобідсько-Українського губернатора).
8. Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф. 267 (Харківське головне казенне училище).
9. *Лашенков П.* Матеріали к столетию Харьковской кафедры (16 октября 1799 – 16 октября 1899). Христофор – первый епископ Слободско-Украинский и Харьковский (16 октября 1799–18 мая 1813 г.) / П. Лашенков // Харьковский сборник. Приложение к Харьковскому календарю. – Харьков, 1893. – Вып. 7. – С. 121–262.
10. *Багалей Д. И.* История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905 год) / Д. И. Багалей, Д. П. Миллер. – Харьков, 1912. – Т. 2. (XIX и начало XX века). – 982 с.
11. *Топчиев Е.* Воспоминания / Е. Топчиев // Южный край. – 1883. – № 881.
12. Российский государственный исторический архив (г. Санкт-Петербург). – Ф. 733. Министерство просвещения Российской империи.
13. *Кондратюк Р.* Матеріали до генеалогії священницького роду Кудрицьких / Р. М. Кондратюк // Волинь-Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональної проблематики. – Житомир, 2002. – Вип. 9. – С. 33–36.
14. *Данилевский Г. П.* Харьковские народные школы (с 1732 по 1865) / Г. П. Данилевский // Данилевский Г. П. Украинская старина : Материалы для истории украинской литературы и народного образования. – Харьков, 1866. – С. 285–403.
15. *Посохова Л.* Вивчення живих європейських мов у православних колегіумах України XVIII ст. / Л. Ю. Посохова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Чернігів, 2015. – Вип. 123. Серія Історичні науки. – С. 40–45.
16. *Посохова Л. Ю.* Викладання німецької та французької мов у православних колегіумах України XVIIIст. / Л. Ю. Посохова // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 3. – С. 165–172.
17. ЦДІАК України. – Ф. 1710 (Слобідсько-Українська губернська канцелярія).
18. Документы и материалы по истории Московского университета второй половины XVIII в. / Подгот. Н. А. Пенчко. – Москва, 1960. – Т. 1. 1756–1764. – 415 с.
19. *Багалей Д. И., Миллер Д. П.* История города Харькова за 250 лет его существования / Д. И. Багалей, Д. П. Миллер. – Харьков, 1905. – Т. 1 (XVII–XVIII в.). – 568 с.
20. ЦДІАК України. – Ф. 1710 (Харківське наміницьке правління).
21. *Савва В.* К истории Харьковских училищ / В. Савва // Савва В. Из слободско-украинской старины конца XVIII в. (заметки и материалы). – Нежин, 1906. – С. 21–38.
22. ДАХО. – Ф. 761 (Ізюмське повітове народне училище).
23. *Устинов И. А.* Харьков в начале нынешнего столетия 1798–1801 гг. / И. А. Устинов // Харьковский календарь на 1886 г. – Харьков, 1885. – С. 79–110.
24. Описание дел Министерства народного Просвещения / под ред. С. Платонова и А. Николаева. – Петроград, 1917. – Т. 1. – 908 с.
25. *Багалей Д.* Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам) / Д. И. Багалей. – Харьков, 1898. – Т. 1 (1802–1815). – 1206 с.
26. *Твердохлебов А. Д.* Столетие Ахтырского уездного училища (1790–1890-е гг.) / А. Д. Твердохлебов // Харьковский сборник. – Харьков, 1893. – Вып. 7. – С. 263–319.
27. *Филарет.* Историко-статистическое описание Харьковской епархии / Филарет Гумилевский. – Харьков, 2005. – Т. 1. – 328 с.

28. ДАХО. – Ф. 3 (Канцелярія харківського губернатора).

29. Валки: сборник архивных материалов. – Харьков, 1992. – 48 с.

30. ДАХО. – Ф. 266 (Дирекція училищ Харківської губернії).

31. Сборник постановлений по министерству народного просвещения. – СПб, 1904. – Т. 1. – Царствование императора Александра I, 1802–1825. – 1644, 44 стлб.

32. *Цебриков Р. М.* Путешествие из Петербурга в Харьков / сост., автор вступит. статьи и комментариев В. Ю. Иващенко / Р. М. Цебриков. – Харьков, 2013. – 236 с.

References:

1. Kravchenko V. *Universytet dlja Ukrajiny* / V. Kravchenko // Kravchenko V. *Ukrajina, imperija, Rosija: Vybrani statti z modernoji istoriji ta istorioghrafiji.* – Kyiv, 2011. – S. 87–132

2. Djatlov O. V. *Nespodivana pershistj, abo pytannja pro peredistoriju vidkryttja Kharkivskogho universytetu* / O. V. Djatlov, O. B. Kovalenko // *Drevnosty.* – 1995. – S. 88–91.

3. Masliychuk V. L. *Spodivana pershistj, ishhe raz pro pytannja pro peredistoriju zasnuvannja Kharkivskogho universytetu (zapiznila, ale neobkhidna replika)* / V. L. Masliychuk // *Visnyk Kharkivskoho nacionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina.* – Kharkiv, 2014. – № 1138. – Ser. «Istorija Ukrajiny. Ukrajinoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky». – Vyp. 19. – S. 27–30.

4. Pavlovskiy I. *Pismo V. N. Karazina k knyazyu A. B. Kurakinu o privlechenii malorossiyskogo dvoryanstva k pozhertvovaniyam na Kharkovskiy universitet* / I. F. Pavlovskiy // *Trudy Poltavskoy uchennoy arkhivnoy komissii.* – Poltava, 1914. – Vyp. 11. – S. 179–185

5. Kuk V. S. *Kharkivski shkoly – koleghija ta dodatkovi klasy* / V. S. Kuk // *Ukrajinskyj istorychnyj zhurnal.* – 1970. – № 7. – S. 97–101.

6. *Viddil rukopysnykh fondiv ta tekstologhiji Instytutu literatury im. T. Gh. Shevchenka NAN Ukrajiny.* – F. 37 (D. I. Bahaliy).

7. *Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arkhiv Ukrajiny v m. Kyevi (CDIAK Ukrajiny).* – F. 1958 (Kanceljarija Slobidsjko-Ukrajinskoho gubernatora).

8. *Derzhavnyj arkhiv Kharkivskoji oblasti (DAKhO).* – F. 267 (Kharkivske holovne kazenne uchylshhe).

9. Lashchenkov P. *Materialy k stoletiyu Kharkovskoy kafedry (16 oktyabrya 1799 – 16 oktyabrya 1899). Khristofor – pervyy episkop Slobodsko-Ukrainskij i Kharkovskij (16 oktyabrya 1799–18 maya 1813 g.)* / P. Lashchenkov // *Kharkovskiy sbornik. Prilozhenie k Kharkovskomu kalendaryu.* – Kharkov, 1893. – Vyp. 7. – S. 121–262.

10. Bagaley D. I. *Istoriya goroda Kharkova za 250 let ego sushchestvovaniya (s 1655-go po 1905 god)* / D. I. Bagaley, D. P. Miller. – Kharkov, 1912. – Т. 2. (XIX i nachalo XX veka). – 982 s.

11. Topchiev E. *Vospominaniya* / E. Topchiev // *Yuzhnyy kraj.* – 1883. – № 881.

12. *Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskiy arkhiv (Sankt-Peterburg).* – F. 733. *Ministerstvo prosveshheniya Rossiyskoy imperii.*

13. Kondratjuk R. *Materialy do ghenealoghiji svjashhenycjkogho rodu Kudryckykh* / R. M. Kondratjuk // *Volyn-Zhytomyrshhyna : istoriko-filologhichnyj zbirnyk z regionalnoji problematyky.* – Zhytomyr, 2002. – Vyp. 9. – S. 33–36.

14. Danilevskiy G. P. *Kharkovskie narodnye shkoly (s 1732 po 1865)* / G. P. Danilevskiy // *Danilevskiy G. P. Ukrainskaya starina: Materialy dlya istorii ukrainskoy literatury i narodnogo obrazovaniya.* – Kharkov, 1866. – S. 285–403.

15. Posokhova L. *Vyvchennja zhyvykh jevropejskikh mov u pravoslavnykh koleghiumakh Ukrajiny XVIII st.* / L. Ju. Posokhova // *Visnyk Chernighivskoho nacionalnogo pedagoghichnogo universytetu.* – Chernihiv, 2015. – Vyp. 123. *Seriya Istorychni nauky.* – S. 40–45.

16. Posokhova L. Ju. *Vykkladannja nimeckoji ta francuzkoi mov u pravoslavnykh koleghiumakh Ukrajiny XVIIIct.* / L. Ju. Posokhova // *Visnyk Kam'janec-Podiljskoho nacionalnogo universytetu im. Ivana Oghijenka. Seriya Istorychni nauky.* – Kam'janec-Podiljskyj, 2010. – Vyp. 3. – S. 165–172.

17. *CDIAK Ukrajiny.* – F. 1710 (Slobidsjko-Ukrajinsjka ghubernsjska kanceljarija).

18. *Dokumety i materialy po istorii Moskovskogo universiteta vtoroj poloviny XVIII v.* / Podgot. N. A. Penchko. – Moskva, 1960. – Т. 1. 1756–1764. – 415 s.

19. Bagaley D. I., Miller D. P. *Istoriya goroda Kharkova za 250 let ego sushchestvovaniya* / D. I. Bagaley, D. P. Miller. – Kharkov, 1905. – Т. 1 (XVII–XVIII v.). – 568 s.

20. *CDIAK Ukrajiny.* – F. 1710 (Kharkivske namisnycke pravlinnja).

21. Savva V. K. *Istorii Kharkovskikh uchilish* / V. Savva // *Savva V. Iz slobodsko-ukrainskoj stariny konca XVIII v. (zametki i materialy).* – Nezhyn, 1906. – S. 21–38.

22. DAKhO. – F. 761 (Izjumsjke povitove narodne uchylyshhe).
23. Ustinov I. A. Kharkov v nachale nyneshnego stoletiya 1798–1801 gg. / I. A. Ustynov // Kharkovskiy kalendar na 1886 g. – Kharkov, 1885. – S. 79–110.
24. Opisanie del Ministerstva narodnogo Prosvesheniya / pod red. S. Platonova i A. Nikolaeva. – Petrograd, 1917. – T. 1. – 908 s.
25. Bagaley D. Opyt istorii Kharkovskogo universiteta (po neizdannym materialam) / D. I. Bagaley. – Kharkov, 1898. – T. 1 (1802–1815). – 1206 s.
26. Tverdokhlebov A. D. Stoletie Akhtyrskogo uездnogo uchilishcha (1790–1890-e gg.) / A. D. Tverdokhlebov // Kharkovskiy sbornik. – Kharkov, 1893. – Vyp. 7. – S. 263–319.
27. Filaret. Istoriko-statisticheskoe opisanie Kharkovskoy eparkhii / Filaret Gumilevskiy. – Kharkov, 2005. – T. 1. – 328 s.
28. DAKhO. – F. 3 (Kanceljariya kharkivskoho gubernatora).
29. Valki : sbornik arkhivnykh materialov. – Kharkov, 1992. – 48 s.
30. DAKhO. – F. 266 (Dyrekciya uchylyshh Kharkivskoji ghuberniji).
31. Sbornik postanovleniy po ministerstvu narodnogo prosveshcheniya. – SPb, 1904. – T. 1. – Tsarstvovanie imperatora Aleksandra I, 1802–1825. – 1644, 44 stlb.
32. Tsebrikov R. M. Puteshestvie iz Peterburga v Kharkov / sost., avtor vstupit. stati i kommentariiev V. Yu. Ivaschenko / R. M. Tsebrikov. – Kharkov, 2013. – 236 s.